

UKLADANIE SANKCIÍ AKO PODPORNÉHO PRVKU ZABEZPEČOVANIA MIERU

IMPOSITION OF SANCTIONS AS A SUPPORTING ELEMENT OF ENSURING PEACE

Soňa JIRÁSKOVÁ

ABSTRACT

International sanctions are imposed as preventive measures against entities that annex foreign territories, do not respect the basic principles of the rule of law, intentionally destabilize the sovereignty of another state, violate human rights, international law, international standards or obligations, or threaten security. The goal is to achieve a change in their behaviour or policies.

The main aim of the article is to bring the issue of sanctions and to focus more closely on the application of international sanctions imposed from the European Union to the Russian Federation in the war in Ukraine. The first part of the article deals with the historical development of the application of sanctions, the second part presents the categorization and characteristics of individual types of sanctions, in the third part the author deals with the sanctions imposed from the European Union to the Russian Federation. The end of the article presents the basic findings.

Keywords: sanctions, embargo, siege, naval blockades, peace, war

ÚVOD

Štáty na dosiahnutie svojich cieľov využívajú rozličné nástroje. Jedným z týchto nástrojov sú i reštriktívne opatrenia¹ označované aj ako sankcie. Sankcie možno definovať ako trest alebo iný mechanizmus vynútenia podnecujúci k dodržiavaniu práva alebo pravidiel a nariadení (Mrázek, 2016). Vo všeobecnosti môžeme sankcie označiť ako súbor donucovacích opatrení subjektu, ktorý ukladá sankcie na druhý subjekt (štát, ekonomický subjekt, jednotlivec) s cieľom dosiahnuť zmenu v jeho správaní.

Sankcie štát využíva vo vnútri štátu, alebo v medzinárodnom priestore. V tomto prípade hovoríme o medzinárodných sankciách, ktoré predstavujú politické, diplomatické a ekonomické opatrenie štátu/skupiny štátov/medzinárodných organizácií/koalícií krajín voči inému štátu/skupine štátov alebo aj iným (neštátnym) aktérom (skupinám osôb alebo jednotlivcom). Tieto opatrenia majú nesilový charakter a ich cieľom je obvykle dosiahnutie zmeny nežiadúceho správania sa sankcionovaného subjektu. Sankcie môžu predstavovať obmedzenia obchodu, finančných transakcií, cestovania a iných oblastí, napr. diplomacie.

Medzinárodné sankcie sa využívajú ako preventívne opatrenia voči subjektom, ktoré anektujú cudzie územia, nerešpektujú základné zásady právneho štátu, úmyselne destabilizujú suverénosť iného štátu, porušujú ľudské práva, medzinárodné právo, medzinárodné štandardy či záväzky alebo ohrozujú bezpečnosť (napr. šírením jadrových a chemických zbraní, terorizmom, kyberterorizmom, organizovaným zločinom).

¹ Reštrikcia – obmedzenie, výhrada, postih.

Zavádzanie sankčného režimu je založené na princípoch medzinárodného práva, demokracie a rešpektu voči ľudským právam a základným slobodám, avšak primárne nereflektuje ekonomické záujmy. Medzinárodné sankcie musia byť proporcionálnym opatrením zameraným voči zodpovedným subjektom uplatňujúcim neprijateľnú politiku, ktorá je odsúdená medzinárodným spoločenstvom. Nepredstavujú však útočný nástroj.

Cieľom ukladania multilaterálnych medzinárodných sankcií je podpora demokracie, udržanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti podľa princípov Charty Organizácie spojených národov (OSN) a Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie (EÚ).

Sankcie vo svojom historickom vývoji mali rozličné podoby, uplatňovali sa od staroveku a ich využívanie v rámci medzinárodnej politiky trvá do dnešných dní. Keďže ide o významný spoločenský jav, sankcie ako prejav spoločenského diania sú predmetom záujmu ekonómov, predovšetkým expertov na medzinárodný obchod, politológov, právnikov, sociológov, vojenských expertov a bezpečnostných analytikov. Problematika sankcií je rozsiahla téma, v praxi sa preto uplatňuje viacero uhlov jej skúmania, a z tohto dôvodu existujú aj viaceré definície tohto javu. V medzinárodnej zahraničnej politike sa v praxi uplatňujú diplomatické, ekonomické a vojenské sankcie.

Skúmaniu problému sankcií z rôznych aspektov sa venujú mnohí autori. Askari et. al. (2003) teoreticky vymedzili problematiku sankcií v historickom kontexte a zároveň analyzovali vplyv/dopady ukladaných ekonomických sankcií na zahraničný obchod USA, Európsku úniu a Japonsko v 20. storočí, Hufbauer et al. (2007) skúmali závislosť medzi účinnosťou (efektívnosťou) sankcií a výškou nákladov na tieto sankcie, pričom využili prípadové štúdie krajín s rôznou úrovňou ekonomiky a rôznym politickým zriadením, Chovančík (2014) sa zameril na efektívnosť zbrojných embárg, Trávničková, Zemanová, Druláková (2015) sa zaoberajú problematikou ukladania zbrojných sankcií v sankčnej praxi Európskej únie, Zábojník, Hamara (2015) analyzujú vplyv zahraničnoobchodných sankcií medzi Európskou úniou a Ruskou federáciou na ekonomickú výkonnosť krajín EÚ, Mrázek (2016) vymedzuje medzinárodný právny rámec uplatňovania sankcií v praxi, podobne Blaškovič (2016) charakterizuje ciele Bezpečnostnej rady OSN. Chrvalová (2019) sa venuje zbrojnému embargu ako jednému z nástrojov nešírenia konvenčných zbraní, Fox (2021) zdôrazňuje potrebu hlbšieho skúmania obliehaní ako typu vojenských sankcií v súčasnej vojenskej praxi, Mulder (2022) sa orientuje na skúmanie ekonomických sankcií uplatňovaných medzi svetovými vojnami, Pecháček (2022) sa zameriava na právne aspekty sankčných režimov Európskej únie, Karber, Cadieu (2022) analyzujú dopad európskych sankčných opatrení na vývoj hospodárstva Ruskej federácie od roku 2022 a menovite na jej obranný priemyselný komplex, Stanar (2023) hlbšie rozoberá vojensko-politické aspekty obliehania Sarajeva v rokoch 1992-1995.

Keďže sankcie EÚ ukladané na Ruskú federáciu v dôsledku vojenského konfliktu na Ukrajine slúžia v súčasnosti ako dôležitý podporný prostriedok dosiahnutia medzinárodného mieru a bezpečnosti, cieľom uvedeného príspevku je priblížiť čitateľovi problematiku sankcií a bližšie sa zamerať na uplatňovanie medzinárodných sankcií ukladaných Európskou úniou na Ruskú federáciu.

Pri skúmaní problému sankcií bol zvolený systémový prístup. Z vedeckých metód boli pri spracovaní článku využité základné metódy sekundárneho výskumu: obsahová analýza vedeckých a odborných informačných zdrojov tuzemských i zahraničných autorov a zároveň dokumentov, ktoré vydáva Rada Európskej únie v súvislosti s konfliktom na Ukrajine. Pri spájaní získaných informácií bola použitá metóda syntézy, ktorá vyústila do zovšeobecnení

poznatkov o skúmanom jave. Metóda konkretizácie bola použitá pri uvedení príkladov na jednotlivé druhy sankcií, ktoré sa uplatňujú v praxi.

Článok je rozdelený do troch častí. Prvá časť sa venuje historickému vývoju uplatňovania sankcií, druhá časť predstavuje kategorizáciu a charakteristiku jednotlivých typov sankcií, v tretej časti sa autorka venuje konkrétnym balíkom sankcií ukladaných Európskou úniou na Ruskú federáciu. V závere článku sú sumarizované základné zistenia teoretického skúmania.

1 HISTORICKÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY VYUŽÍVANIA SANKCIÍ

Medzinárodné sankcie majú dlhú históriu siahajúcu až do staroveku. Za prvý historický dokument zaznamenávajúci uloženie ekonomických sankcií je považovaný Periklov dekrét uvalený na grécke prístavné mesto Megaru v roku 432 pr. n. l. Tento Periklov dekrét mal za cieľ obmedziť obchod² s výrobkami pochádzajúcimi z mesta Megary. Konflikt záujmov Atén a Megary sa nakoniec vyvinul do Peloponézskej vojny. Atény vyhlásili, že vyhlásenie dekrétu bolo vyprovokované obyvateľmi Megary, keďže títo porušovali „posvätnú aténsku pôdu“ a iné aténske územia neoprávneným obhospodarovaním a zároveň nezákonným zadržívaním otrokov na úteku. Súbežným Periklovým motívom na uvrhnutie sankcií bol jeho úmysel potrestať Megaru, aby odradil jej podporu Korintu v jeho konfrontácii s Aténami. Negatívne účinky aténskych sankcií na obchod s Megarou sa prejavili predovšetkým na civilnom obyvateľstve Megary.

Niektorí historici považujú dekrét za hlavnú príčinu vzniku neskoršej peloponézskej vojny medzi Spartou a Aténami ako jednoznačný akt „ekonomického imperializmu“³, ktorý bol uzákonený v čase mieru, možno dokonca s úmyslom vyprovokovať vojnu. Peloponézska vojna nakoniec viedla k tomu, že Atény boli zbavené svojho impéria a Sparta sa stala neohrozeným vodcom gréckeho sveta (Askari et. al., 2003).

Ďalšou formou ekonomických sankcií využívaných pri vojenských ťaženiach je *obliehanie*. Obliehanie bolo napríklad využité veliteľom rímskeho vojska Titom už v roku 72. n. l. pri dobíjaní Jeruzalema Rimanmi. Cieľom obliehania bolo vyhladovať vojakov a obkľúčené civilné obyvateľstvo. Vývoj sofistikovaných techník obliehania v ďalšom období mal smerovať k vyčerpaniu zásob potravín, vody alebo iných zásob (napr. munície), čo by znemožnilo obranu obliehaného miesta⁴. Cieľom útočiacich vojsk bolo prispieť k bezpodmienečnej kapitulácii bojujúcej strany (Askari et. al., 2003).

Z histórie je známych viacero obliehaní, napr. obliehanie Syrakúz v roku 212 pr. n. l., obliehanie pevnosti v meste Rouen v roku 1144, obliehanie Bagdadu v roku 1257, obliehanie Viedne v roku 1683, obliehanie Leningradu od roku 1941 počas 2. svetovej vojny.

Obliehanie ako forma boja sa využíva i v súčasných podmienkach, napríklad obliehanie Sarajeva počas vojny v bývalej Juhoslávii trvalo od jari 1992 do jari 1995. Toto obliehanie zostáva najdlhšie trvajúcim obliehaním v moderných európskych dejinách. Trvalo trikrát dlhšie ako bitka o Stalingrad a viac ako rok dlhšie ako obliehanie Leningradu. Malo vyše 11 000 obetí, z toho 1600 detí (Stanar, 2023). Podľa Morrisona a Loweho (2021)

² V dnešnom chápaní išlo o obchodné embargo.

³ Imperializmus je snaha veľmocí o rozšírenie sféry vplyvu a moci nad okolitými krajinami, či národmi, kde mocnejší štát využíva svoju prevahu na vykorisťovanie zdrojov slabšieho. Cieľom je vytvoriť veľmoc alebo získať dominantný vplyv na území, na ktoré si imperialistický štát robí nárok.

⁴ Obliehané boli mestá, stredoveké hrady, vojenské pevnosti a pod.

oblíehanie predstavuje opakujúci sa typ vojenskej angažovanosti, ktorá prostredníctvom bombardovania, hladovania, chorôb a masakru stavia nebojujúcich do centra boja, pričom má ničivé účinky prevažne na civilné obyvateľstvo. Pri oblíehaní útočiace vojsko preruší zásobovanie mesta aktívnym blokovaním všetkých zásobovacích trás v meste aj mimo neho (na zemi, nad zemou, pod zemou) a znemožní všetky dodávky potravín, vody, plynu, tepla, palív, liekov a pod. na dobu neurčitú. Jedným z cieľov oblíehania je zároveň znemožniť nepriateľovi prístup k potrebným informáciám, a týmto spôsobom dosiahnuť víťazstvo.

I keď sa oblíehania často považujú za „archaický“ či „stredoveký“ spôsob vedenia boja, prax preukazuje, že počas vojny v Bosne, zároveň v čechenskej a sýrskej občianskej vojne oblíehanie patrilo k dôležitým nástrojom zvolenej vojenskej stratégie, a to z dôvodu, že získané efekty sú pomerne vysoké v pomere k nákladom, čo naznačuje, že sa oblíehania budú využívať aj v budúcnosti (Fox, 2021).

Ako ďalší typ sankcií historicky využívaný v praxi, možno uviesť *obchodné embargo* (zákaz importu a exportu obchodných komodít), ktoré možno zaradiť k ekonomickým sankciám. V rokoch 1760 až 1800 americké kolónie využívali tento nástroj proti Veľkej Británii v snahe prinútiť Britov, aby zmenili svoju koloniálnu daňovú a obchodnú politiku voči Amerike. Americké kolónie sa rozhodli bojkotovať britský tovar na protest proti britskej regulácii amerického obchodu. Obchodné embargo bolo zároveň jedným z nástrojov snahy amerických kolónií osamostatniť sa od britskej nadvlády. Dnešné Spojené štáty americké (USA) vyhlásili svoju samostatnosť od Veľkej Británie dňa 4. júla 1776 na základe Deklarácie nezávislosti Spojených štátov.

Súčasťou obchodných embárg boli aj *námorné blokády*⁵. Ako príklad možno uviesť spor medzi Francúzskom a Veľkou Britániou v období Veľkej francúzskej revolúcie v roku 1789, pričom negatívne účinky blokády zasiahli aj viaceré nezúčastnené krajiny, vrátane USA. Námorné blokády pokračovali aj počas napoleonských vojen a ich účinky sa negatívne prejavili na medzinárodnom obchode a na neskoršom vývoji svetovej ekonomiky (Askari et al., 2003).

V novoveku sa medzinárodné sankcie vo vyššej miere začali využívať po skončení 1. svetovej vojny, keď novovzniknutá Spoločnosť národov chcela touto formou podporiť celosvetový mier a bezpečnosť⁶. Spoločnosť národov uložila ekonomické sankcie na viaceré štáty v snahe odradiť ich od agresívnej zahraničnej politiky. Predovšetkým išlo o Taliansko, v dôsledku jeho agresie v Etiópii v rokoch 1935-1936 a Japonsko, ktoré obsadilo Mandžusko v severnej Číne v rokoch 1932-1945. Dôvodom bolo uvedomenie si nákladov ľudských obetí moderného boja a možnosť využívať ekonomické sankcie ako možného nástroja na dosiahnutie cieľov medzinárodnej politiky.

Ukladanie ekonomických sankcií pokračovalo i po 2. svetovej vojne, pričom sa medzinárodné sankcie stali štandardným nástrojom zahraničnej politiky. Keďže normy liberálneho internacionalizmu do značnej miery určovala Transatlantická aliancia (NATO),

⁵ Podľa Krátkeho výkladového slovníka vojenskej terminológie (Vallo, 1997) blokáda predstavuje zabránenie prísunu síl a prostriedkov do určitého priestoru. Môže byť námorná, vzdušná, pozemná alebo kombinovaná. Vykonáva sa v priebehu vojenského konfliktu, alebo i mimo neho. V konflikte je jedným z aspektov vedenia vojny niektorou z bojujúcich strán, v čase mieru má zabrániť alebo stlmiť konflikt. V súčasnosti sa môže uskutočňovať len so súhlasom Bezpečnostnej rady OSN. Jej technický výkon môže byť zverený teritoriálnej (regionálnej) organizácii.

⁶ Základnými princípmi Spoločnosti národov boli zákaz vedenia vojen, spravodlivosť a dodržiavanie medzinárodného práva. Členovia sa zaviazali rešpektovať územnú celistvosť a nezávislosť politiky všetkých členských štátov proti akejkoľvek vonkajšej agresii.

počas trvania „studenej vojny“ boli sankcie západných štátov a USA⁷ zamierené predovšetkým proti Sovietskemu zväzu, komunistickej Číne, Severnej Kórei, Kube a Vietnamu (Mulder, 2022).

Uplatňovanie medzinárodných sankcií nezvyčajne vzrástlo po skončení studenej vojny, pričom sa zvýšil ich počet a zmenilo sa aj ich zameranie, predovšetkým proti „neštátnym“ aktérom, napr. teroristom (Mrázek, 2016, Mulder, 2022). Vedúcu úlohu pri ich ukladaní zohráva v súčasnosti Organizácia spojených národov, konkrétne Bezpečnostná rada OSN, ktorá uložila sankcie na krajiny ako napr. Irak, Severná Kórea a Irán v snahe riešiť problémy súvisiace so zbraňami hromadného ničenia, porušovaním ľudských práv a terorizmom. Okrem tejto celosvetovo pôsobiacej organizácie majú právo ukladať sankcie aj regionálne organizácie ako Európska únia, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), Africká únia⁸ a Liga arabských štátov.

Typické pre 21. storočie je ukladanie tzv. cieľových (targeted) a inteligentných (smart) sankcií. Ide o (Dunaj, 2015):

1. cestovné sankcie - napríklad vo forme zákazu vstupu na územie alebo zákazu využívania určitej leteckej dopravnej spoločnosti, prípadne leteckého priestoru;
2. obchodné sankcie na určité komodity – medzi ktoré patria najmä strategické suroviny, ako ropa, drevo vojenské vybavenie, ako aj luxusné tovary;
3. finančné sankcie jednotlivcov – zmrazenie bankových účtov, zákaz investícií a iné;
4. finančné sankcie inštitúcií – zákaz prístupu na finančný trh alebo pozastavenie členstva v medzinárodných finančných organizáciách (napríklad SWIFT, MasterCard, Visa).

Tento druh sankcií sa začal využívať z dôvodu, že plošné ukladanie komplexných sankcií sa mnohokrát míňalo svojim účinkom a predovšetkým zasahovalo civilné obyvateľstvo, ktoré v dôsledku nich trpelo nedostatkom potravín a lekárskej starostlivosti, no politické a ekonomické elity sankcionovaného štátu neboli postihnuté. Cieľové sankcie predovšetkým ukladá Bezpečnostná rada OSN, pričom sú orientované na vládnych predstaviteľov a ďalšie konkrétne osoby či skupiny osôb, ktorým je zmrazený majetok, znemožnené cestovanie (odmietnutie víz), či obmedzenie získania „luxusného tovaru“ (Hufbauer et. al., 2007, Blaškovič, 2016). Týmto postupom sa dosahuje zvýšenie adresnosti a efektívnosti reštriktívnych opatrení.

Ako možno vidieť z uvedeného stručného prehľadu využívania sankcií v histórii, sankcie boli použité na presadzovanie strategických záujmov krajiny, ktorá ich ukladala, dobýjanie územia, presadzovanie výhodnejších obchodných režimov, ako protest proti agresivite iných krajín a ako podporný prostriedok pri vojenských konfliktoch.

⁷ Od druhej svetovej vojny primárnym subjektom, ktorý uvaloval ekonomické sankcie boli USA. USA majú viac ako ktorákoľvek iná krajina takú ekonomickú veľkosť, aby mohli predpokladať, že ekonomické sankcie môžu byť účinným medzinárodnopolitickým nástrojom.

⁸ Africká únia vznikla v roku 2002 ako nástupkyňa Organizácie africkej jednoty, ktorá pôsobila v rokoch 1963 – 2002.

2 KATEGORIZÁCIA SANKCIÍ

História sankcií je spojená predovšetkým s vojenskými konfliktmi. Sankcie sa využívali buď ako predohra vojny, alebo ako doplnok vedenia vojny. V súčasnosti sa sankcie považujú za jeden z nástrojov ekonomickej vojny⁹, ktorá je súčasťou vojny hybridnej. Všetky druhy medzinárodných sankcií majú v konečnom dôsledku dopad na hospodárstvo (ekonomický profit) sankcionovanej krajiny a následne aj na jej vojenské schopnosti.

Základné členenie a charakteristiku sankcií dokumentuje Tabuľka 1.

Tabuľka 1 Typy medzinárodných sankcií

Druh sankcie	Charakteristika sankcie
Diplomatické sankcie	<p><i>Diplomatická izolácia</i> - obmedzenie prístupu sankcionovanej krajiny k medzinárodnému spoločenstvu (obmedzenie účasti sankcionovanej krajiny v medzinárodných organizáciách alebo jej zastúpenia na medzinárodných fórach).</p> <p><i>Pozastavenie diplomatických vzťahov</i> - prerušenie a ukončenie diplomatických vzťahov s príslušnou krajinou, koordinované stiahnutie diplomatických zástupcov určitého združenia (EÚ, OSN) z príslušnej krajiny, vyhostenie diplomatov, ktoré má signalizovať nesúhlas s konaním krajiny, pozastavenie oficiálnych návštev.</p> <p>Obmedzenia vstupu na územie štátu (zákaz udelenia víz alebo cestovania).</p>
Ekonomické sankcie	<p>Obmedzovanie dovozu alebo vývozu určitých druhov tovaru (<i>obchodné embargá</i>), <i>investičné obmedzenia</i> (zákaz priamych vecných investícií alebo finančných investícií prostredníctvom finančných inštitúcií, prípadne úradne nariadené de-investície), <i>námorné blokády</i>, zákaz poskytovania určitých služieb, úplné alebo čiastočné prerušenie hospodárskych stykov, železničného, námorného, leteckého, poštovného, telegrafného, rádiového, televízneho alebo iného spojenia (<i>dopravné a komunikačné sankcie</i>).</p> <p><i>Finančné reštrikcie</i> - zmrazenie aktív, ktoré patria osobám alebo subjektom uvedených na sankčnom zozname (zákaz prístupu sankcionovaného subjektu k aktívam držaným v zahraničných finančných inštitúciách).</p> <p>Cieľom je obmedzenie prístupu krajiny k finančným zdrojom, tovaru alebo službám, ktoré by mohli podporovať ekonomiku sankcionovanej krajiny alebo jej armádu.</p>
Vojenské sankcie	<p><i>Vojenské sankcie</i> sú forma trestu zameraného na obmedzovanie vojenských schopností sankcionovanej krajiny.</p> <p><i>Zbrojné sankcie</i> zahŕňajú širšiu škálu obmedzujúcich opatrení vzťahujúcich sa k zbraniam. Okrem <i>zbrojného embarga</i> (komplexný zákaz exportu, tranzitu alebo poskytovania určitých druhov zbraní, munície, súčiastok na výrobu zbraní) ide aj o zákaz poskytovania technických, finančných i vzdelávacích a výcvikových služieb súvisiacich s ich používaním.</p> <p>Ďalšou formou vojenských sankcií sú <i>bezletové zóny</i>. Ide o zákaz lietadlám lietať nad určitou oblasťou zvyčajne s cieľom zabrániť leteckým útokom na civilné obyvateľstvo alebo zabrániť vojenským operáciám.</p>

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Krč (2001), Askari et al. (2003), Zábojník, Hamara (2015), Mrázek (2016), www.consilium.europa.eu., www.mzv.sk.

⁹ Bližšie pozri napr. kapitolu „Ekonomická vojna“ v publikácii JIRÁSKOVÁ, S. 2022. Ekonomika obrany – vybrané kapitoly.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR okrem vyššie uvedených sankcií uvádza aj ďalšiu kategóriu, a to športové a kultúrne sankcie, ktoré spočívajú v zákaze (bojkote) štartu športovcov na akciách v sankcionovanom štáte prípadne v bojkote jeho kultúrnych podujatí. Tento typ sankcií je možné zaradiť do kategórie diplomatických sankcií.

Striktné začlenenie jednotlivých aktivít využívaných v praxi do príslušných kategórií je niekedy problematické. Napríklad využitie bojkotu, ako nátlakového prostriedku používaného v hospodárskom a politickom boji v snahe presadiť svoje požiadavky, prípadne izolovať protivníka formou odmietania hospodárskych alebo spoločenských stykov, je možné zaradiť podľa jeho charakteru k diplomatickým i ekonomickým sankciám. Bojkot účasti športovcov na celosvetových športových podujatiach ako sú olympiády, prípadne majstrovstvá sveta patria k športovým sankciám, bojkot nákupu určitých druhov tovarov, napr. (ruskej) vodky, (ruského) plynu a ropy patria k ekonomickým sankciám. Dôležité je si uvedomiť, že aj bojkot športových, prípadne kultúrnych podujatí má zároveň ekonomický dopad.

Vyhlásenie bezletovej zóny nad určitým územím nepostihne len možnosť použitia vojenských lietadiel na účely bombardovania (v tomto prípade by išlo o vojenské sankcie), ale zároveň postihuje aj „civilné“ lety (čo je možné považovať za ekonomické sankcie). Vojenské obliehanie miest na prvý pohľad spadá do kategórie vojenských sankcií, no keďže spôsobuje ekonomické utrpenie obyvateľstva, zaraďuje sa zároveň do kategórie ekonomických sankcií. Na dosiahnutie cieľov obchodných embárg (ekonomické sankcie) prostredníctvom námorných blokáde boli a aj sú využívané vojnové lode (vojenské sankcie). Podobne i v prípade uloženia zbrojného embarga prvotným cieľom je zníženie bezpečnostného rizika vzniku vojenského konfliktu, no zároveň zamedzenie exportu/importu zbraní má značné ekonomické dôsledky na tvorbu HDP. Z uvedeného vyplýva, že jednotlivé formy sankcií sa v praxi kombinujú a ich konkrétne zatriedenie je potrebné posúdiť z prípadu na prípad.

Ekonomické sankcie sa stávajú atraktívnymi, keď diplomacia nedokáže dosiahnuť medzinárodné ciele. Vojenská angažovanosť sa považuje za poslednú možnosť, zatiaľ čo ekonomické sankcie sa považujú za presvedčivejší nástroj ako diplomacia. Ukladanie vojenských sankcií preto nastupuje zvyčajne až v prípade, keď diplomatické ani ekonomické sankcie neprinesú požadovaný efekt (Askari et. al., 2023).

V extrémnych situáciách, keď už iné formy sankcií zlyhali, môžu vojenské sankcie eskalovať až do bodu vojenskej intervencie, čo znamená použitie vojenskej sily (pozemné operácie, letecké útoky, námorné blokády) v snahe ukončiť agresívne akcie sankcionovanej krajiny, prípadne nastoliť mier či udržať mier medzi znepríatelenými stranami. V tomto prípade by už ale išlo o tzv. ozbrojené represálie¹⁰.

Podľa počtu subjektov, ktoré ukladajú sankcie sa tieto členia na (Mrázek, 2016):

1. Unilaterálne/jednostranné – keď sankcie ukladajú jednotlivé štáty, v tomto prípade sa v medzinárodnom práve používa označenie „protiopatrenie“.

¹⁰ Vojenské represálie predstavujú decentralizované opatrenia uplatnené v čase vojny jednou stranou konfliktu s cieľom prinútiť druhú stranu alebo strany dodržiavať humanitárne pravidlá medzinárodných ozbrojených konfliktov. Represálie teda predstavujú odvetné opatrenie na porušenie medzinárodného humanitárneho práva, ktoré umožňujú strane sporu ísť za hranice obvykle prípustného a použiť aj také opatrenia, ktoré by za iných okolností boli protiprávne. Uplatňovanie ozbrojených represálií je obmedzené prísnymi podmienkami medzinárodného práva (Kaščák, 2011).

2. Multilaterálne/kolektívne – keď sankcie ukladá viacero štátov/medzinárodných organizácií naraz. Kolektívne sankcie zvyčajne ukladajú orgány reprezentujúce medzinárodné spoločenstvo.

Tradičnú rolu sankcií predstavuje *donucovanie*, kedy sankcie majú pôsobiť na zmenu správania sa cieľového subjektu, *obmedzovanie* má spôsobiť, aby sa cieľový subjekt zdržal nežiadúceho správania (ide o odradenie subjektu od budúceho nežiadúceho správania) a *signalizačná rola* sankcií spočíva vo vyjadrení nesúhlasného názoru so správaním sa donucovaného subjektu. V niektorých prípadoch môže ísť aj o potrestanie za minulé nežiadúce správanie (Trávníčková, Zemanová, Druláková, 2015).

Blaškovič (2016) uvádza, že sankcie majú trojakú povahu: sú reálnym trestom za porušenie existujúceho stavu (medzinárodného práva), sú zároveň formou morálneho a politického odsúdenia za spáchané „zlo“ a v konečnom dôsledku pôsobia tiež preventívne, pretože odstrašujú potenciálnych porušiteľov od ich úmyslu porušiť právne normy.

Pri ukladaní sankcií by sa malo prihliadať na ich proporcionalitu a nevyhnutnosť, sankcie by mali byť primerané cieľom ktoré sa snažia dosiahnuť, majú byť orientované na tých, ktorí sú zodpovední za neprijateľné politiky alebo činnosti a zároveň by sankcie mali mať čo najmenšie vedľajšie nezamýšľané (negatívne) dôsledky na nezúčastnené strany. Rozsah uložených sankcií sa môže v čase meniť, môžu byť ako sprísňované, tak aj zmierňované.

Aby boli sankcie úspešné, krajina, prípadne subjekt, ktorý sankcie ukladá musí mať významný ekonomický vplyv na sankcionovanú krajinu. Táto „ekonomická páka“ musí spôsobiť alebo musí mať potenciál spôsobiť sankcionovanej strane dostatočné ekonomické ťažkosti, aby prinútila vedenie protistrany zmeniť svoje nežiadúce správanie. Strana, ktorá ukladá sankcie tiež musí posúdiť svoje ekonomické náklady (napr. prípadné straty vyplývajúce z prerušenia obchodu¹¹ a následnej straty exportných príležitostí).

3 SANKCIE EURÓPSKEJ ÚNIE UKLADANÉ NA RUSKÚ FEDERÁCIU V DÔSLEDKU VOJENSKÉHO KONFLIKTU NA UKRAJINE

Podľa článku 29 Zmluvy o Európskej únii sa Rade Európskej únie umožňuje prijímať sankcie (reštriktívne opatrenia) voči vládam krajín, ktoré nie sú súčasťou Európskej únie, neštátnym subjektom (napríklad spoločnostiam) a jednotlivcom (ako napr. teroristi) s cieľom zmeniť ich politiku alebo činnosť. Podľa článku 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie môže Rada EÚ prijať potrebné opatrenia k vykonávajúcim rozhodnutiam prijatým podľa článku 29 Zmluvy o Európskej únii s cieľom zabezpečiť ich jednotné vykonávanie vo všetkých členských štátoch Európskej únie.

Európska únia prijíma sankcie buď ako vlastné (samostatné) reštriktívne opatrenia (t. j. autonómne sankcie), alebo ako spôsob vykonávania uznesení Bezpečnostnej rady Organizácie spojených národov (tzv. zmiešané sankčné režimy) v prípadoch, keď krajiny mimo EÚ, fyzické alebo právnické osoby, skupiny alebo neštátne subjekty:

- nerešpektujú medzinárodné právo alebo ľudské práva,
- vykonávajú politiky alebo opatrenia, ktoré sa neriadia zásadami právneho štátu či demokracie.

¹¹ Nákladom súvisiacim s vedením ekonomickej vojny sa venuje Krč, Hynková. Bližšie pozri: Krč, Hynková. 2016. Current economic warfare. Krč, Hynková. 2022. Aspects of Economic Warfare – Causes and Consequences.

Európska únia má vo svojej praxi zavedené geografické a horizontálne sankčné režimy, pričom geografické sankčné režimy sú zamerané na konkrétny štát, naopak horizontálne režimy sa týkajú tematických oblastí (napr. boj proti terorizmu, porušovanie ľudských práv a pod.).

Takéto sankcie sú *preventívne a nerepresívne nástroje*, ktoré umožňujú Európskej únii pružne reagovať na aktuálnu spoločenskú situáciu, a to v súlade so zásadami „Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky“¹². Reštriktívne opatrenia sú navrhnuté tak, aby sa nimi minimalizovali negatívne dôsledky pre civilné obyvateľstvo. Ide o uloženie cielených a diferencovaných sankcií voči krajine alebo jej časti, členom vlády, jednotlivcom, skupinám či subjektom. Všetky reštriktívne opatrenia sú plne v súlade so záväzkami vyplývajúcimi z medzinárodného práva vrátane záväzkov týkajúcich sa ľudských práv a základných slobôd. Reštriktívne opatrenia sa zvyčajne uplatňujú dvanásť mesiacov bez konkrétneho dátumu ukončenia, pričom sa v pravidelných intervaloch preskúmajú, aby sa zaručilo, že sú opodstatnené a naďalej pomáhajú plniť stanovené ciele.

Osobám a subjektom, na ktoré sa vzťahuje zmrazenie aktív alebo cestovné obmedzenia sa opatrenia, ktoré sa voči nim prijali, oznámia jednotlivo listom, ak je k dispozícii ich adresa, alebo prostredníctvom oznamu, ktorý je uverejnený v Úradnom vestníku Európskej únie.

Európska únia podľa vyššie uvedených dokumentov môže krajinám mimo územia EÚ uložiť nasledovné druhy sankcií¹³:

1. Diplomatické sankcie:
 - vyhostenie diplomatov, pozastavenie oficiálnych návštev,
 - pozastavenie dvojstrannej alebo viacstrannej spolupráce s EÚ,
 - bojkotovanie športových alebo kultúrnych podujatí.
2. Hospodárske a finančné sankcie:
 - zbrojné embargá na vojenský tovar začlenený do spoločného zoznamu vojenského materiálu EÚ,
 - obmedzenia dovozu a vývozu tovaru s duálnym použitím (vojenské a civilné použitie).

Reštriktívne opatrenia môžu ďalej zahŕňať zmrazenie finančných prostriedkov a ďalších ekonomických zdrojov, ktoré vlastní alebo kontrolujú jednotlivci alebo organizácie/entity na ktoré sú uložené sankcie, napr. hotovosť, bankové vklady, akcie, podiely atď. Sankcionované subjekty nemôžu mať k týmto aktívam prístup, presunúť ich či predať, zároveň nimi vlastnené nehnuteľnosti nie je možné predať ani prenajať. V rámci sankcií sa ukladajú odvetvové opatrenia, napríklad zákaz importu alebo exportu vybraných komodít/tovarov alebo určitých technológií (napr. technické vybavenie a softvér, ktorý by mohol byť použitý na monitorovanie a zachytenie signálu a pod.). V prípade tovarov určených na humanitárne účely¹⁴ slúžiacich na uspokojenie základných životných potrieb ako sú potraviny a lieky sa udeľujú výnimky z ukladaných sankcií.

¹² Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) je zahraničná a bezpečnostná politika EÚ ako celku. Jej cieľom je zachovanie mieru, posilnenie medzinárodnej bezpečnosti a presadzovanie medzinárodnej spolupráce, demokracie, právneho štátu a dodržiavania ľudských práv a základných slobôd.

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/general-framework-for-eu-sanctions.html>

¹⁴ Humanitárna pomoc zahŕňa rôzne podporné činnosti ako napr. poskytovanie potravinovej a výživovej pomoci, vody a sanitácie, prístrešia, zdravotnej starostlivosti a pod. Cieľom je zachraňovať ľudské životy, predchádzať ľudskému utrpeniu a zmierňovať jeho následky a zachovávať ľudskú dôstojnosť všade tam, kde je to potrebné.

Medzi ďalšie druhy sankcií patrí aj obmedzenie vstupu osôb zaradených na sankčný zoznam do krajín Európskej únie (tzv. *zákaz cestovania*). V tomto prípade dotknuté osoby nemôžu vstúpiť na územie EÚ alebo v prípade, že ide o občanov EÚ, vycestovať za hranice členského štátu, ktorého sú štátnymi príslušníkmi. Členské štáty EÚ môžu za osobitných okolností udeliť výnimku zo zákazu cestovania (napríklad umožniť členovi vlády krajiny mimo EÚ, na ktorú sa vzťahujú sankcie, zúčastniť sa na konferencii Organizácie spojených národov, ktorá sa koná na ich území).

Zámerom je, aby prijaté a vyhlásené reštriktívne opatrenia mali politický a hospodársky vplyv. Podľa rozhodnutia Rady EÚ z roku 2022 porušenie reštriktívnych opatrení je obzvlášť závažnou oblasťou trestnej činnosti, keďže môže podporovať hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť, narúšať upevňovanie a podporu demokracie, porušovať zásady právneho štátu a ľudské práva a spôsobovať výrazné hospodárske, sociálne, spoločenské a environmentálne škody.

Zoznam sankcionovaných subjektov v rámci samostatných a zmiešaných sankčných režimov Európskej únie a Bezpečnostnej rady OSN je k dispozícii na adrese: www.sanctionsmap.eu.

K najzávažnejším sankciám, ktoré uložila Rada Európskej únie v poslednom období patria sankcie uvalené na Ruskú federáciu v súvislosti s nevyprovokovaným porušovaním ukrajinskej suverenity a jej územnej celistvosti v súvislosti s anexiou Krymu uskutočnenou na jar 2014. Rada EÚ naliehala na Ruskú federáciu, by zastavila narastajúci tok zbraní, vybavenia a militantov cez hranice Ukrajiny a aby zároveň stiahla svoje vojenské jednotky z pohraničnej oblasti. Prvé reštriktívne opatrenia v reakcii na kroky Ruska destabilizujúce situáciu na Ukrajine boli prijaté a vyhlásené 8. 9. 2014. Opatrenia zamerané na obchod boli prijaté v konkrétnych hospodárskych odvetviach. Keďže politika Ruskej federácie sa nezmenila, reštriktívne opatrenia sa po ich prehodnocovaní kontinuálne predlžovali.

Bezpečnostná situácia sa prudko zhoršila 24. 2. 2022, keď prezident Putin ohlásil „špeciálnu vojenskú operáciu“ s cieľom „demilitarizácie a denacifikácie Ukrajiny“. Vzhľadom na závažnosť situácie (protiprávna anexia Krymu, ukrajinskej Doneckej, Luhanskej, Záporožskej a Chersonskej oblasti a útočná vojna Ruska proti Ukrajine) Rada EÚ prijala ďalšie reštriktívne opatrenia. Dopĺňajú sa nimi existujúce opatrenia uvalené na Rusko od roku 2014 v dôsledku anexie Krymu a nerespektovania dohôd z Minska. Hospodárske sankcie sa od júla 2016 postupne predlžujú vždy o ďalších 6 mesiacov.

Vo februári roku 2024 bol prijatý 13. balík sankcií a 24. 06. 2024 už 14. balík sankcií. Nové sankcie sa zameriavajú na kľúčové sektory ruského hospodárstva ako je energetika, financie a obchod a sťažujú obchádzanie sankcií EÚ. Zahŕňajú zákaz služieb prekládky ruského skvapalneného zemného plynu (LNG) na území EÚ na účely operácií, prekládky do tretích krajín a tiež zákaz nových investícií na dokončenie projektov LNG vo výstavbe. Okrem toho politické strany, nadácie a mimovládne organizácie pôsobiace v EÚ už nebudú môcť prijímať finančné prostriedky z Ruska.

V máji 2024 Rada EÚ v reakcii na úmrtie ruského opozičného politika Alexeja Navalného zriadila nový rámec sankcií voči osobám a subjektom zodpovedným za závažné porušovanie alebo zneužívanie ľudských práv, represie voči občianskej spoločnosti a demokratickej opozícii a narušovanie demokracie a právneho štátu v Rusku. Na sankčný

Humanitárnu pomoc poskytujú humanitárne organizácie ako UNHCR, UNICEF, Červený kríž, Červený polmesiac a ďalšie.

zoznam bol v tejto súvislosti zaradený jeden subjekt - Federálna väzenská služba Ruskej federácie a 19 fyzických osôb.

Cieľom týchto opatrení je oslabiť vojensko-priemyselný komplex Ruskej federácie, pripraviť hospodárstvo Ruska o trhy, znemožniť mu prístup ku kritickým technológiám a takto výrazne obmedziť jeho schopnosť viesť vojnu.

Sankcie zahŕňajú cielené reštriktívne opatrenia (individuálne sankcie¹⁵), hospodárske sankcie a vízové opatrenia. Sankcie voči jednotlivcom predstavujú zákaz cestovania a zmrazenie aktív, sankcie voči subjektom pozostávajú zo zmrazenia aktív.

Stručný prehľad subjektov na ktoré sa vzťahujú individuálne reštriktívne opatrenia je uvedený v Tabuľke 2.

Tabuľka 2 Individuálne reštriktívne opatrenia uložené Európskou úniou na Ruskú federáciu

Individuálne reštriktívne opatrenia	
Osoby na ktoré sa vzťahujú reštriktívne opatrenia	Subjekty na ktoré sa vzťahujú reštriktívne opatrenia
<ul style="list-style-type: none"> – Vladimir Putin – Sergej Lavrov – Viktor a Oleksandr Janukovyč – Roman Abramovič – poslanci ruskej Štátnej dумы – členovia Národnej bezpečnostnej rady – ministri, guvernéri a miestni politici – vysokopostavení úradníci a vojenský personál – veliteľia Wagnerovej skupiny – podnikatelia a oligarchovia – prokremeľskí a protiukrajinskí propagandisti – osoby, ktoré sú zodpovedné za zverstvá spáchané v Buči a Mariupole, raketové útoky na civilistov a kritickú infraštruktúru, deportácie a nútené adopcie ukrajinských detí, vojenskú prevýchovu ukrajinských detí, nábor sýrskych žoldnierov na boj na Ukrajine, výrobu a dodávku dronov 	<ul style="list-style-type: none"> – banky, poisťovne a finančné inštitúcie (vrátane Federálneho úradu pre finančné monitorovanie) – spoločnosti vo vojenskom a obrannom odvetví – spoločnosti v leteckom, lodiarskom a strojárskom odvetví – ozbrojené sily a polovojenské skupiny – politické strany – hnutie „Všeruský ľudový front“ – telekomunikačné spoločnosti – ruské IT spoločnosti – mediálne organizácie zodpovedné za propagandu a dezinformácie – Wagnerova skupina - súkromný vojenský subjekt – agentúra RIA FAN – ruská mediálna organizácia – spoločnosť na ťažbu diamantov PJSC Alrosa

Zdroj: www.consilium.europa.eu

Okrem individuálnych reštriktívnych opatrení sú na Ruskú federáciu uložené aj hospodárske a diplomatické sankcie. Hospodárske sankcie sú uvedené v Tabuľke 3.

¹⁵ Individuálne sankcie sú zamerané na osoby, ktoré sú zodpovedné za podporu, financovanie alebo vykonávanie činností narušajúcich územnú celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny alebo ktoré majú z takýchto činností prospech.

Tabuľka 3 Hospodárske sankcie uložené Európskou úniou na Ruskú federáciu

Hospodárske sankcie	
Finančný sektor	<ul style="list-style-type: none"> – vylúčenie desiatich ruských bánk zo systému SWIFT – obmedzenia týkajúce sa prístupu Ruska na kapitálové a finančné trhy EÚ – zákaz transakcií s Ruskou centrálnou bankou – zákaz poskytovania eurobankoviek Rusku – zákaz poskytovania kryptomenových peňaženiek ruským osobám
Energetika	<ul style="list-style-type: none"> – zákaz dovozu ropy a uhlia z Ruska – cenový strop na ruskú ropu prepravovanú po mori – zákaz obchodu so skvapalneným propánom – zákaz vyvážať do Ruska tovar a technológie na rafináciu ropy – zákaz nových investícií do ruského energetického a ťažobného odvetvia
Doprava	<ul style="list-style-type: none"> – zavretie vzdušného priestoru EÚ pre všetky ruské lietadlá – zákaz činnosti ruských prevádzkovateľov cestnej dopravy – zákaz prepravy pre prívesy a návesy registrované v Rusku – uzavretie prístavov EÚ pre ruské plavidlá – zákaz námornej dopravy ruskej ropy do tretích krajín – zákaz prístupu do prístavov a plavebných komôr v EÚ pre plavidlá, ktoré sa zúčastňujú na transferoch z lode na loď a sú podozrievané z porušovania sankcií – zákaz vývozu tovaru a technológií v sektore letectva a námornej dopravy a v kozmickom sektore do Ruska
Obranný a vojenský sektor	<ul style="list-style-type: none"> – zákaz vyvážať do Ruska komodity s dvojakým použitím a technológií určených na vojenské účely, polovodičové materiály, elektronické a optické komponenty, navigačné prístroje, motory do dronov, motory na jednosmerný prúd, servomotory do dronov, zbrane a civilné strelné zbrane a ich komponenty, muníciu, vojenské vozidlá a polovojenské vybavenie, – chemikálie, lítiové batérie a termostaty, iné výrobky, ktoré by mohli posilniť ruské priemyselné kapacity
Služby	<ul style="list-style-type: none"> – zákaz poskytovať služby kryptomenovej peňaženky (blockchain), účtu alebo úschovy kryptoaktív, – architektonické a inžinierske služby, poradenské služby v oblasti IT a služby právneho poradenstva, služby v oblasti reklamy, prieskumu trhu a prieskumu verejnej mienky, – zákaz poskytovať technickú pomoc, sprostredkovateľské služby, financovanie alebo finančnú pomoc v súvislosti s námornou dopravou ruskej ropy, – zákaz poskytovať práva duševného vlastníctva alebo obchodné tajomstvá týkajúce sa tovaru a technológií, na ktoré sa vzťahujú iné sankcie – zákaz poskytovať softvér na riadenie podnikov (účtovníctvo, audit, dane), softvér na priemyselný dizajn a výrobu

Zdroj: www.consilium.europa.eu

Do hospodárskych sankcií spadá aj zákaz vyvážať z EÚ do Ruska špičkové technológie, napr. kvantové počítače, pokročilé polovodiče, elektronické súčiastky a softvér, určité druhy strojov a dopravných zariadení, luxusný tovar (luxusné automobily, hodinky a šperky) a zákaz dovážať z Ruska diamanty (rezané a leštené) vrátane šperkov, oceľ, železo, surové železo a zrkadlové surové železo, cement a asfalt, medené a hliníkové drôty, fólie, rúry a rúrky, drevo, papier, syntetický kaučuk a plasty, morské plody, liehoviny, cigarety a kozmetiku a zlato vrátane šperkov. Zoznam zakázaných výrobkov je navrhnutý tak, aby sa maximalizoval negatívny vplyv sankcií na ruské hospodárstvo a zároveň sa obmedzili dôsledky pre podniky a občanov EÚ.

Z obmedzení vývozu a dovozu sa vylučujú výrobky primárne určené na spotrebu a výrobky súvisiace so zdravím, liekmi, potravinami a poľnohospodárstvom s cieľom nepoškodzovať ruské obyvateľstvo. Na vývoz potravín a poľnohospodárskych produktov z Ruska na svetové trhy neboli uvalené žiadne sankcie. Ktokoľvek môže používať, nakupovať, prepravovať a zabezpečovať potraviny a hnojivá prichádzajúce z Ruska. Rozhodnutie vylúčiť tieto komodity z uložených sankcií ovplyvnil záujem o udržanie celosvetovej potravinovej bezpečnosti. S tým súvisí aj povolenie jednotlivých členských štátov na prelety nad svojím vzdušným priestorom, ak je to potrebné na humanitárne účely, prípadne povoliť plavidlám plaviacim sa pod ruskou vlajkou vstup do prístavov EÚ, ako aj povoliť ruským cestným dopravcom vstup do EÚ na účely dovozu alebo prepravy poľnohospodárskych výrobkov vrátane hnojív a pšenice, ktoré nepodliehajú obmedzeniam.

Reštriktívne opatrenia boli zavedené aj v rámci *hospodárskej spolupráce* s Ruskou federáciou. Od roku 2014 Európska investičná banka (EIB) bola požiadaná, aby pozastavila podpisovanie nových finančných operácií v Ruskej federácii, členské štáty EÚ sa dohodli na koordinácii svojich pozícií v rámci Rady riaditeľov Európskej banky pre obnovu a rozvoj (EBOR) takisto s cieľom pozastaviť financovanie nových operácií, prehodnotilo sa vykonávanie dvojstranných a regionálnych programov spolupráce EÚ s Ruskom a niektoré rozvojové programy sa pozastavili¹⁶.

Cieľom uvedených hospodárskych sankcií je oslabenie ekonomiky Ruskej federácie a dosiahnutie zmeny jej politiky. K zosilneniu nátlaku prispieva zároveň aj odchod, prípadne pozastavenie podnikateľských a investičných aktivít veľkých medzinárodných spoločností, ktoré boli predtým etablované v Rusku, čo v konečnom dôsledku znamená značný odliv medzinárodného kapitálu.

Nemenej dôležité sú aj *diplomatické sankcie*. Už v roku 2014 bol pozastavený samit „Európska únia a Ruská federácia“ a členské štáty EÚ prijali rozhodnutie, že nebudú organizovať pravidelné dvojstranné samity s Ruskom, pričom dvojstranné rozhovory s Ruskom o vízových otázkach boli pozastavené. Krajiny EÚ podporili aj pozastavenie rokovaní o pristúpení Ruska k Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) a k Medzinárodnej agentúre pre energiu. Rusko tiež nie je pozývané na zasadania skupiny G8.

V jeseni roku 2022 bola v plnej miere pozastavená platnosť dohody o zjednodušení vízového režimu, čo znamená, že ruskí diplomati, iní ruskí úradníci, podnikatelia ani ruskí občania už nemôžu využívať ustanovenia o zjednodušení vízového režimu. Na ruských občanov sa preto uplatňujú všeobecné pravidlá vízového kódexu EÚ.

¹⁶ www.consilium.europa.eu

V rámci 13. balíka sankčných opatrení sa Rada EÚ rozhodla rozšíriť reštriktívne opatrenia na 106 osôb a 88 subjektov¹⁷, v rámci 14. balíka bolo sankcionovaných ďalších 116 subjektov a jednotlivcov. Opatrenia sa týkajú osôb, ktoré sú spojené s vojenských a obranným sektorom, ďalej sú to predstavitelia súdnictva, miestni politici a osoby zodpovedné za protiprávnu deportáciu a vojenskú prevýchovu ukrajinských detí.

K diplomatickým sankciám možno priradiť aj opatrenia vedúce k zabráneniu šírenia dezinformácií a ruskej propagandy prostredníctvom médií. Od roku 2022 je v EÚ pozastavené vysielanie a licencie viacerých médií podporovaných Kremlom. Ruská vláda využíva tieto médiá ako nástroje na manipuláciu s informáciami a podporu dezinformácií o invázii na Ukrajinu, vrátane svojej propagandy s cieľom destabilizovať krajiny, ktoré susedia s Ruskom, ako aj EÚ a jej členské štáty. Ide napr. o Russia Today a jej dcérske spoločnosti, Rossija 1, Rossija 24, New Eastern Outlook, Spas TV a ďalšie¹⁸. V máji 2024 bolo na sankčný zoznam zaradené online médium „Voice of Europe“, ktoré sa zapájalo do systematickej medzinárodnej kampane zameranej na manipuláciu médií a skresľovanie faktov s cieľom destabilizovať Ukrajinu, EÚ a jej členské štáty. Tento subjekt sa tiež využíval na získavanie finančných zdrojov na odmeňovanie propagandistov a budovanie siete, ktorá ovplyvňuje zástupcov politických strán v Európe.

ZÁVER

Úsilie zmeniť správanie národov, skupín alebo jednotlivcov prostredníctvom ukladania sankcií môže mať mnoho podôb, môže byť vyvolané na rôzne účely, môže byť presadzované s rôznou úrovňou intenzity a môže zaznamenať rôzne úrovne úspechu. Ako preukazujú informačné zdroje orientované na túto problematiku, v dvadsiatom storočí len jedna z troch uložených sankcií bola aspoň čiastočne úspešná, pričom skromnejšie ciele, ktoré sa mali sankciami dosiahnuť, mali väčšiu šancu na úspech¹⁹.

Ekonomické sankcie nevyjadrujú len ekonomickú silu subjektu, ktorý ich ukladá, ale aj jeho politické, sociálne a kultúrne hodnoty. Účinok sankcií, embárg a blokad má morálno-politický charakter (odsúdenie nepriateľského štátu, vytvorenie symbolickej jednoty so spojencami), no zároveň ide o ekonomicko-politické efekty spočívajúce v oslabovaní ekonomickej a vojenskej moci protivníka a v konečnom dôsledku spôsobenie jeho neskoršieho technologického zaostávania (Šmihula, 2023). Efektívnosť ekonomických sankcií sa tak nemusí prejaviť okamžite, ale až v dlhšom časovom horizonte.

Skúsenosti z praxe potvrdzujú, že účinnosť sankcií a iných hospodárskych opatrení má tendenciu s časom klesať. Nástroje ekonomického nátlaku fungujú len vtedy, ak jedna strana vlastní také vzácne zdroje, technológie a pod., ktoré druhá strana chce alebo potrebuje. Vzhľadom na globálnu ekonomiku však existujú spôsoby ako si nedostatkové komodity môže krajina obstarat' aj v inom geografickom priestore, nielen v krajinách, ktoré sankcie uložili.

Čo sa týka účinnosti zbrojných embárg, k nízkej efektívnosti tohto nástroja prispieva slabá medzinárodná regulácia, nedostatočný spôsob monitorovania dodržiavania zákazu exportu a transferu zbraní, nevykazovanie alebo zatajovanie množstva exportovaných/importovaných konvenčných zbraní v rámci databázy Registra konvenčných zbraní OSN (Chrvalová, 2019).

¹⁷ Do tohto dátumu bolo sankcionovaných 1718 osôb a 419 subjektov.

¹⁸ www.consilium.europa.eu.

¹⁹ Príklady sankcií, pri ktorých ciele neboli dosiahnuté uvádza Askari et. al (2003), zároveň Hufbauer et. al., 2007.

Ak majú ekonomické sankcie uspieť v podmienkach globálnej ekonomiky, vyžadujú si globálnu podporu veľkého počtu krajín. Čím viac vlád ukladá sankcie voči danej cieľovej krajine, tým je sankčný režim účinnejší. Podmienkou však je, aby jednotlivé krajiny striktné dodržiavali sankčné režimy.

V prípade sankcií uložených Európskou úniou na Ruskú federáciu je problémom obchádzanie sankcií prostredníctvom tzv. tretích krajín. Predovšetkým ide o dovozy „sankcionovaných“ tovarov, ktoré Rusko potrebuje na vedenie vojny prostredníctvom reexportu. Stanovený cieľ, a to stiahnutie ruských vojsk z okupovaných ukrajinských území a ukončenie vojnového konfliktu sa doposiaľ nepodarilo dosiahnuť. Konečnú účinnosť uložených sankcií bude možné posúdiť až s určitým časovým odstupom.

Záverom možno konštatovať, že sankcie sú len podporným nástrojom používaným v medzinárodnej politike na dosiahnutie stanoveného cieľa, a to zabezpečenie mieru. Sú súčasťou ekonomickej vojny, ale potrebné je si uvedomiť, že ani samotná ekonomická vojna bez typicky vojenských aktivít nedokáže zabezpečiť konečné víťazstvo.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ASKARI, H. G. - FORRER, J. - TEEGEN, H. - YANG, J. 2003. *Economics sanctions: Examiner Their Philosophy and Efficacy*. Westport : Praeger Publishers, 2003. 223 p. ISBN 1-56720-542-9.
- BLAŠKOVIČ, K. 2016. Cílené sankcie Bezpečnostnej rady Organizácie spojených národov. In *Societas et Iurisprudentia*, roč. 4, 2016, č.1, s.62-103 ISSN 1339-5467.
- DUNAJ, M. 2015. *Ekonomické sankcie vŕči Rusku a jejich právní dopad*. Bakalárska práca. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra mezinárodného a evropského práva, 2015. 55 s.
- FOX, A. 2021. “On Sieges”. In *The RUSI Journal*, Vol. 166, 2021, Iss. 2., p.18-28 ISSN (print): 0307-1847 ISSN (online): 1744-0378 DOI: <https://doi.org/10.1080/03071847.2021.1924077>
- HUFBAUER, G. C. – SCHOTT, J. j. – ELLIOT, K. A. – OEG, B. 2007. *Economic Sanctions Reconsidered*. 3rd. Edition. Washington, DC, 2007. 248 p. ISBN 978-0-88132-407-5.
- CHOVANČÍK, M. 2014. *Efektivita zbrojného embarga ako nástroja manažmentu ozbrojených konfliktov*. Dizertačná práca. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta sociálnych štúdií, Katedra mezinárodných vzťahů a evropských štúdií, 2014. 188 s.
- CHRALOVÁ, L. 2019. Použitie zbrojného embarga ako jedného z nástrojov nešírenia konvenčných zbraní, jeho limity a prípad Jemenu. In *Zborník vedeckých prác „Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita ?“*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2019. s. 32-41. ISBN 978-80-225-4654-6.
- JIRÁSKOVÁ, S. 2022. *Ekonomika obrany: Vybrané kapitoly*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2022. 326 s. ISBN 978-80-8040-626-4 DOI: <https://doi.org/10.52651/eovk.b.2022.9788080406271>
- KARBER, P. A. - CADIEU, T. 2022. *Where Goest Ukraine & NATO Strategy*. [online] [cit. 2024-02-14]. Dostupné na internete: <https://strategyandfuture.org/wp-content/uploads/2023/07/Ukraine-NATO-Strategy-1-JUIL-2023.pdf>.

- KAŠČÁK, T. 2011. *Retorzia a represálie v medzinárodnom práve*. Diplomová práca. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného a evropského práva, 2011. 85 s.
- KRČ, M. 2001. *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha : AVIS, 2001. 210 s. ISBN 80-7278-100-6
- KRČ, M., HYNKOVÁ, V. 2016. *Current economic warfare* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné na internete: <https://msed.vse.cz/msed_2016/article/101-krc-Miroslav-paper.pdf>.
- KRČ, M. – HYNKOVÁ, V. 2022. *Aspects of Economic Warfare – Causes and Consequences*. [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/366420551_Aspects_of_Economic_Warfare_-_Causes_and_Consequences#fullTextFileContent> DOI: <https://doi.org/10.47459/cndcgs.2022.40>
- MORRISON, K. - LOWE, P. 2021. *Reporting the Siege of Sarajevo*. London : Bloomsbury Academic Publishing. 264 p. ISBN 978-13500-8174-1, DOI: <https://doi.org/10.5040/9781350081802>
- MRÁZEK, J. 2016. Mezinárodněprávní rámec sankcí a jejich uplatnění v praxi. In *Právník*, roč.155, 2016, č.4. s. 29 – 50 ISSN 0231-6625.
- MULDER, N. 2022. *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War*. Yale : University Press, 2022. 434 p. ISBN 978-0-300-27048-8.
- PECHÁČEK, P. 2022. Hranice sankčních režimů EU aneb Jak sankce schválit, jak se jim bránit a jak je vymáhat. In ANTOŠ, M. - WINTR, J. (Eds): *Vojna a mír*. Praha : Leges, 2022. 122. s. ISBN 978-80-7502-654-5.
- STANAR, D. 2023. Sarajevo in the Procrustean bed: “Siege” of a divided city. In *Srpska politička misao*, Vol. 82, 2023, No. 4, p. 203-220. ISSN 0354-5989 DOI: <https://doi.org/10.5937/spm82-43982>
- ŠMIHULA, D. 2023. *Medzinárodná bezpečnosť v kríze*. Bratislava : Premedia, 2023. 206 s. ISBN 978-80-8242-222-4
- TRÁVNÍČKOVÁ, Z. – ZEMANOVÁ, Š. – DRULÁKOVÁ, R. 2015. Ukládání zbrojních sankcí v sankční praxi Evropské unie. In *Současná Evropa*, roč. 20, 2015, č.1, s.85-105 ISSN 1804-1280.
- VALLO, D. 1997. *Krátky výkladový slovník vojenskej terminológie*. Bratislava : MO SR, 1997. 115 s.
- ZÁBOJNÍK, S. – HAMARA, A. 2015. Zahraničnoobchodné sankcie medzi EÚ a RF a ich vplyv na ekonomickú výkonnosť krajín EÚ11. In *Studia commercialia Bratislavensia*, roč.8, 2015, č.30, s. 275-291, ISSN 1339-3081 (Online), ISSN 1337-7493 (Print).
- Zákon č. 289/2016 Z. z. o vykonávaní medzinárodných sankcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*
- www.consilium.europa.eu
- www.eur-lex.europa.eu
- www.mfsr.sk

www.mzv.sk

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Katedra logistického zabezpečenia
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš 1
sona.jiraskova@aos.sk